

6. Денисюк В. Т. Ратнівська земля: історико-краєзнавчий нарис / В. Т. Денисюк, І. О. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 452 с.
7. Заброварний Б. Окремі проблеми суспільно-політичної ситуації на Волині в роки Першої світової війни / Б. Заброварний, Б. Бернадський // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали XII Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф. : зб. наук. пр. : у 2-х ч. Ч.1. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – С. 304–306.
8. Зайончковский А. М. Первая мировая война / А. М. Зайончковский. – СПб. : ООО Полигон, 2002. – 878 с.
9. Кудь В. Успіх Першої світової вирішувався на Волині / В. Кудь // Волинь-нова. – 2006. – 3 черв.
10. Луцьку 900 років. 1085–1985 : зб. док. і матеріалів / упоряд. В. А. Наконечний та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – 304 с.
11. Маннергейм К.-Г. Воспоминания / К.-Г. Маннергейм. – Мн. : ООО «Попурри», 2004. – 512 с.
12. Маннергейм К.-Г. Мемуары [Электронный ресурс] / К.-Г. Маннергейм. – М. : Вагриус, 1999. – Режим доступа : <http://militera.lib.ru/memo/other/mannerheim/index.html>.
13. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії Маневиччини та Полісся : наук. зб. – Вип. 19 // Матеріали XIX Волин. обл. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2006. – 69 с.
14. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю: наук. зб. – Вип. 30 : Матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – 454 с.
15. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі : наук. зб. : – Вип. 58: Матеріали 58 Міжнар. наук. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2016. – 261 с.
16. Науменко А. Кіннота 8-ї російської армії на початку Луцьк-Чернівецької операції Південно-Західного фронту / А. Науменко // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі : наук. зб. – Вип. 58 : Матеріали 58 Міжнар. наук. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2016. – С. 142–143.
17. Науменко А. До історії бойових дій на Волині під час Першої світової війни / А. Науменко // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю : наук. зб. – Вип. 30: Матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 160–164.
18. Науменко А. Прорив Південно-Західного фронту Російської армії у 1916 році та його воєнно-політичні наслідки / А. Науменко // Военна історія. – 2006. – № 1–3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warhistory.ukrlife.org>.
19. Наступление Юго-Западного фронта в мае – июне 1916 года : сб. док. империалист. войны на рус. фронте (1914–1917). – М. : Воениздат, 1940. – 548 с.
20. Оськин М. Крах конного блицкрига. Кавалерия в Первой мировой войне / М. Оськин. – М. : ЭКСМО – Яуза, 2009. – 181 с.
21. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / І. Патер. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 288 с.
22. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна. / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.
23. Реєнт О. П. Україна між світовими війнами (1914–1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії : навч. посіб. / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – К. : Школа, 2004. – 544 с.
24. Соловйов О. Бойові дії на Волині в роки Першої світової війни / О. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 1998. – № 1. – С. 46–50.
25. Соловйов О. М. Міста Волині у вирі фронтового життя Великої Європейської війни / О. М. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 2000. – № 1. – С. 112–117.
26. Соловйов О. Економічне становище Волині в роки Першої світової війни / О. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 1997. – № 2. – С. 35–40.

УДК 947.072.5(477.82)»18»

Оксана Каліщук

Українські січові стрільці про Волинь часів Першої світової війни

У статті йдеться про мемуарну літературу, в якій описано Західну Волинь у роки Першої світової війни. Головно розглянуто твори, які належать українським січовим стрільцям Західної Волині, коли вона перебувала під австрійською владою. Проаналізовано їх особливості як історичного джерела.

Ключові слова: Волинь, українські січові стрільці, спогади.

Каліщук Оксана. Украинские сечевые стрельцы о Волини времён Первой мировой войны. В статье рассматривается мемуарная литература, в которой описано Западную Волинь в годы Первой мировой войны. В основном речь идет о произведениях, принадлежащих украинским сечевым стрельцами, которые находились на Западной Волини, когда она находилась под австрийской властью. Анализируются их особенности как исторического источника.

Ключевые слова: Волинь, украинские сечевые стрельцы, воспоминания.

Kalishchuk Oksana. Ukrainian Sich Riflemen about Volyn the Great World War. In the article the memoir literature, which describes Volhynia during World War II. Home refers to the works belonging to Ukrainian Sich Riflemen, who were in Western Volyn when she was under Austrian authorities. Analyzes their characteristics as a historical source.

Key words: Volyn, Ukrainian Sich Riflemen, memories.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нині значна частина вчених схильна вважати рубіжною подією минулого століття Першу світову війну [28, с. 35]. У багатьох аспектах вона знаменувала початок ХХ ст. не в календарному, а в історичному сенсі [5, с. 125]. Що ж до власне України, то саме події Першої світової війни, по-перше, винесли «українське питання» на порядок денний європейської політики, по-друге, сприяли піднесенню національного руху та формуванню національно свідомого покоління.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Улітку 1915 р. Австро-Угорщина зайняла Ковельський, Володимир-Волинський, Луцький і частково Кременецький, Дубенський і Рівенський повіти. Фронт проходив лінією Кременець – Дитинячі – Дубно – Перешів – Хромяково – Богуславка – Куликовичі – Чорторійськ – Більська Воля – Локниця [26, с. 187].

Майже одразу після окупації австрійським військом терени Волинської округи (таку назву тоді отримали ці землі) стали ареною діяльності українських громадських організацій – Союзу визволення України, Української загальної ради та їх підрозділів. На Волинь тоді приїхало приблизно сорок освічених інтелігентних військовиків. Серед них – відомі громадсько-політичні діячі: педагог Л. Мишуга, інженер Г. Мартинець, письменник О. Назарук. У школах Волині учительовали О. Безпалько, О. Бійовський, І. Васильків, О. Вахнянин, І. Вербяний, Ф. Вишиваний, В. Дзюбак, О. Демчук, А. Дідик, Б. Заклинський, О. Калиновський, Я. Кобилянський, Р. Леонтович, І. Моца, І. Мойсей, М. Мокрий, К. Савка, І. Сембай, Л. Смудка, К. Танчаковський, Ю. Тернерівський, Е. Ткач та ін. [18, с. 114]. Окрім військовиків, у культурно-освітню працю на Волині включилися молоді педагоги-ентузіасти з Галичини Г. Бігун, В. і К. Волянські, А. Гайдучок, М. Мокрицька, І. Пеленська, С. Сидорович та ін. [17, с. 81].

Мандруючи волинськими селами, галицькі українці мали можливість сформулювати власну думку про край та його мешканців. Свої враження із численних подорожей частина з них залишила на папері. Мемуаристи приділяли чимало уваги висвітленню відступу російського війська та проблеми біженців (зокрема масового виїзду інтелігенції) [2; 19; 30; 6], зображенню особливостей культурно-освітньої праці серед волинян в умовах воєнної руйни господарства. Автори спогадів намагалися відобразити моральну сторону своєї діяльності, передати ставлення місцевих українців та вояків до будівництва української держави.

Попри всі відмінності, їх об'єднує щира любов і симпатія до цієї української землі та її споконвічних мешканців. «У волинського мужика менше добачити сього життєвого пригноблення, чим у нашого. В його більше пошанованя себе самого, певності себе» [33] – із захопленням писав один з них. «Сам народ не злий, тільки в темряві, – добродушний і звичайно перевисас, не вважаючи на темноту, звичайного галицького сватка, – спритний, понятливий, релігійний» [20], – з не меншим захопленням зауважував інший автор. Якщо ж ще додати, що народ цей був свідомий своєї темноти і розумів необхідність школи й виховання в рідній мові [34], то це ще більше зміцнювало позитивні враження галицьких українців.

Для сучасних дослідників чи не найціннішими й найцікавішими є ті спогади, які автори писали не для публікації. Саме таким є, наприклад, «Волинський записник» сотника Дмитра Вітовського (1887–1919). Автор спогадів – полковник УГА, один із провідників галицької студентської молоді й борців за український університет у Львові; член УРП, активний організатор «Січей», згодом УСС. У літературі виступав під псевдонімом Гнат Буряк. З 1914 р. сотник УСС, учасник карпатських боїв, один із ідеологів стрілецької політичної думки; належав до засновників Стрілецького фонду й органу УСС «Шляхи». 1916–1917 рр., будучи комісаром УСС на Волині, організував на Ковельщині українські народні школи. Голова Військового комітету, що 1 листопада 1918 р. зробив переворот проти австро-польського панування, передавши владу УНР і ЗУНР. У листопаді 1918 р. командував збройних сил ЗУНР, пізніше – державний секретар військових справ ЗУНР; член Уради від УРП. У травні 1919 р. – член мирової делегації ЗУНР і Парижі; повертаючись, загинув під час авіакатастрофи під Ратібором.

Уперше, наскільки нам відомо, про «Волинський записник» Д. Вітовського написав у часописі «Український Прапор» (Берлін, 1927, ч. 21, 1 листоп.) колишній член Союзу визволення України А. Жук. Цей документ спочатку зберігався в архіві Союзу визволення України у Відні, потім – у Музеї визвольної боротьби України в Празі й, урешті-решт, потрапив до відділу рукописів і рідкісної

книги імені Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. 2002 р. «Волинський записник» Д. Вітовського опубліковано окремим виданням [3], що дало змогу повернути пам'ятку, яку дослідники (М. Заклинський [7]; В. Великочий, Б. Гаврилів [1]) уважали втраченою.

У своєму щоденнику Д. Вітовський показує умови праці українських січових стрільців на волинській землі, виявляє політику австрійської влади щодо українського населення, характеризує поведінку польських легіонерів. Зі сторінок «Волинського записника» відкривається панорама волинського села, а, зрештою, і всієї Волині впродовж десяти місяців, відзначених суспільно-політичним потрясінням загальноєвропейського масштабу [3, с. 9–10].

За час свого перебування на Волині Д. Вітовський об'їздив чимало сіл (переважно Ковельщини) – як сам він писав: «Товчуся по селах, як Марко по пеклу» [4, с. 10]. Спілкуючись із селянами, він ознайомлювався з їх життям, починав розуміти їх психологію, намагався захистити їх від утисків та свавілля військової адміністрації, допомогти задовольнити першочергові потреби.

Перебуваючи на Волині разом із товаришами, Д. Вітовський описував народну архітектуру, пам'ятки старовини, збирав фольклор, легенди, пісні [7, с. 50]. З якою любов'ю сотник описував Любомль, його минувшину, перелітаючи історичні факти з народними переказами. Зокрема, у щоденнику читаємо: «церква св. Юрія (Георгія), дуже гарна своєю симетрією і гармонійними розмірами. Але те, що вона стоїть під горбком, не дає думці спочити, провокує її, силує мозок до думання, до представлення собі тої церкви на сусіднім горбку. Се й є тайною народньої легенди, про те, як ся церква стояла колись на тім горбку, як опісля добровільно зійшла з нього й шукала для себе иншого місця і як вкінці вибрала собі те, на котрім тепер стоїть. Як побачиш, коли положенне тої церкви, то зрозумієш, що той, хто видумав сю легенду, мусів мати дуже чутку на красу душу». Він захоплено зауважував, що місцеві пісні – це прекрасна питома народна поезія, а не якісь перелицьовування, наслідування чужих.

Водночас, саме в спогадах сотника Д. Вітовського чи не найбільш яскраво описано й усі труднощі, що виникали у військовиків під час їх перебування на волинських теренах. Загалом умови праці січових стрільців на Волині, які досить об'єктивно представлені матеріалами збірки, І. Крип'якевич влучно характеризує так: «Тут треба було рахуватися із австрійською владою (яку часто репрезентували офіцери поляки) і домаганнями Коша, що вислав сюди стрільців, і з опінією Галичини, і з недовірливістю волинського мужика» [16, с. 19].

Ситуація в краї була справді складною, адже до Першої світової війни національний рух на Волині, Поліссі, Холмщині, Підляшші не набрав жодних організаційних форм. Та, власне, і розуміння національної окремішності для місцевих українців було невиразне та незрозуміле. Не випадково, Улас Самчук характеризував Волинь як таку, що «зрусифікована на горі й неграмотна внизу, невиразна, «тутешня», «хохлатсько-малоросійська» [29]. Це перегукується з першими враженнями від перебування в краї Д. Вітовського, який зазначав, що «селяни на питання в суді, хто вони є, якої нації, мов підмовлені відповідають «рус» – навіть не руский. Щоб хтось назвав себе вже не українцем, а хохлом, то була би рідкість, яка досі не лучалася...» [35, с. 9].

Очевидно, що це було важко спостерігати національно свідомим інтелігентам, на кшталт Д. Вітовського. Тому й траплялися такі душевні зриви, які описує сотник. «Де ж тут на Волині ідеалістом можливо бути? І так в тій хвилі обридло мені життє, що я був би був дуже вдоволений, коли би сейчас згинув і більше не бачив тої волинської темноти. А до того жандармерія лишень, вїттів понаставляла майже всіх поляків, а про Україну і слова не згадують, а ще такі вістки ширять, що «Україну нієма, а Schewczenko to pials i łoteca бу!»; дальше говоренне, що хлопи ото свині, — того мені чомусь тоді було вже забагато».

Варті окремої згадки також спогади «На Волині». Їх автор – Лука Мишуга (1887–1955) – громадський і політичний діяч, журналіст, родом із Стоянівщини (Галичина), закінчив правничі студії у Віденському університеті (1911). Судову практику відбував у Львові, адвокатську – в Жовкві у відомого українського правника д-ра Короля. На початку Першої світової війни д-р Мишугу не взяли до австрійського війська. Незважаючи на те, він уже навесні 1915 р. вступив в ряди УСС і виконував службу на Волині у Володимирі-Волинському, широко організовуючи місцеве українське життя, зокрема шкільництво. Після розвалу Австро-Угорщини, д-р Мишуга створив у Володимирі-Волинському Українську раду, проголосив прилучення Волині до Української соборної держави з урядом у Києві й зорганізував там місцеву адміністрацію. З Волині д-р Мишуга вернув до Галичини й був приділений до державного комісаріату ЗУНР у Радехові. Перебувши тиф при відступі УГА, він 1919 р. був приділений від уряду ЗУНР як четар, до очолюваного генералом М. Юнаковим генерального

штабу головного отамана, що в Кам'янці-Подільському. У грудні 1919 р. д-р Л. Мишуга разом з урядом ЗУНР переїхав до Відня, де виконував різні доручення. Уряд, зокрема, вислав у різних важливих місіях: був секретарем очолюваної д-ром Костем Левицьким місії ЗУНР до Риги в 1921 р., виїжджав, разом з О. Назаруком, в окремі місії на розмови з тодішнім радянським амбасадором в Копенгазі, Літвіновим і т. д. У половині 1921 р. уряд ЗУНР вислав д-ра Л. Мишугу з місією до Вашингтона, де вже існувала українська місія на чолі д-ром Л. Цегельським. Після закінчення місії у Вашингтоні наприкінці 1923 р. д-р Мишуга став головним ініціатором Об'єднання українських Організацій в Америці й опісля впродовж 17 років його генеральним секретарем.

Твір «На Волині» опубліковано в органі Уряду Західної України «Республіка» (ч. 56-94, 08.04.–25.05.1919), 1919 р., під заголовком «Волинь»; пізніше, цього ж року, спогади було видано окремим видання [22]. Уже в діаспорі вони були поміщені спочатку в скороченні в «Літопис Волині» [21], а згодом – у збірці творів Л. Мишуги [23].

Мемуари Л. Мишуги стосуються головно м. Володимира, де він перебував і в суспільно-політичному житті якого брав активну участь. Вони дають змогу яскраво уявити ситуацію на Волині й зрозуміти, як розвивалися національно-визвольні змагання в цьому куточку України. Так, наприклад, у день листопадового зриву 1918 р. у Львові читаємо: «Револуція в сусідній Польщі, а що даліше – мабуть і в цілій Австрії та в самім Відні. Всяке сполучення зірване. Львів занятий Українськими Січовими Стрільцями та частиною українських військ, розміщених у Львові. Се останнє певне, бо таке донесла остання депеша зі Львова, надана там о 5-ій годині по полудні. «Wir leben also hier in Wolhynien auf einer einsamen aber zum Glück ruhigen Insel» – говорив Поппі (шеф Генерального штабу – О.К.), – треба лишень сей лад і спокій вдержати всіми силами на даліше» [36, 4]. Лука Мишуга добре передав нам настрої стрільцтва, який панував у тих складних воєнних обставинах: «Вперед – не вважаючи на перепони та чорні хмари, які останніми днями дуже густо над нами зависли, йде стрілецька робота серед волинської України» [24].

Хочеться також звернути увагу й на ту обставину, що на зміст та характер текстів істотно впливала мета, з якою першопочатково їх писав автор. Так, звіти, що їх повинні були що десять днів подавати військовики для австрійського командування, містять лаконічну інформацію про ситуацію в регіоні, акцентуючи увагу на руйнуваннях волинських сіл і містечок, масовості утеч мешканців краю вглиб Російської імперії та їх причинах [4, с. 7].

Водночас українські січові стрільці обґрунтовували потребу просвітницької діяльності серед волинських українців. До таких належать звіти Михайла Гаврилка, Івана Сембая, П. Кузика. Так, один із комісарів УСС на Волині Михайло Гаврилко у своєму звіті засвідчував таке: «На моє пропозиція вступити до Українських Січових Стрільців молодим людям здібним до війська ніхто з них остаточно не згодився. Причини подавали різні. Поміж іншими головніші з них ось які: (навожу слова самих запитуваних) «Та що ж, та я би й пішов, та як же мені йти на війну, коли в мене батько в москалях. Як же мені стріляти, а нуж я батька вб'ю. Як би Ви були, чи там отаман перед війною сказали, а тепер тяжко»... Отже немає родини з якої би не було когось „в москалях» на війні – у того батько, у того двоє братів і т. інше. Хоча при певній упертості і хоч невеликій просвітній роботі я пересвідчений, що можна би було перешкоди побороти» [32]. Інший стрілець Осип Демчук теж поділяв цю позицію, стверджуючи: «Дайте рідню школу, а побачите, що з халів в Bärenland-і вийдуть мужики не гірші Чехів і Німців, і то в протягу 10 літ» [32]. Не випадково М. Угрин-Безгрішний твердо був переконаний, що діяльність українських січових стрільців по селах Волині була чи не найкращою сторінкою в історії стрільцтва [31].

Матеріали, які призначалися для оприлюднення в галицькій періодичній пресі з метою ознайомлення із ситуацією на Волині, про яку мало було відомо широкому загалу. Присвячені головно питанням ширення національної свідомості та розгортання національно-освідолюючої праці серед волинських українців. Такі публікації з'являлися в «Ділі», «Українському слові», «Свободі», «Вістнику Союзу визволення України» та ін. У цьому контексті особливо варто виділити низку розвідок І. Крип'якевича, присвячених національно-культурному відродженню на українських землях, зайнятих австро-угорським і німецьким військами в перебігу Першої світової війни [10; 11; 12; 13; 14; 15; 37]. Оперті на широку джерельну базу (оскільки вчений тоді був головою Бюро культурної помочі й був безпосередньо причетним до організації національного життя в Північно-західній Україні) [9] вони цінні для розуміння національно-політичної ситуації на волинських теренах. Деякі з матеріалів, запропонованих галицькому читачеві, відзначаються особливою художністю. Серед таких варто назвати «З Володимира до Сільця» [25] (статтю опубліковано під криптонімом О. П., під яким, імовірно, заховається Осип Пеленський), «Пригода на Волині» [8]. Серед усього різноманіття ідей, які

озвучували в тогочасній пресі, привертає увагу думка, висловлена одним із авторів «Вістника Союзу визволення України»: «Загалом, як тобі хто коли скаже, що з нашої народньої маси трудно витворити європейський народ, не вір тому. Численні факти й події вказують на щось протилежне. Ми дивно животний нарід» [27].

Висновки. Мемуарна література та матеріали періодики в поєднанні з архівними матеріалами дають змогу показати діяльність українських січових стрільців на Волині не стільки як військового формування, а як національної військової одиниці. Вони виступають джерелом реконструкції процесів національного самоусвідомлення українців у роки Першої світової війни. Мемуарна література насичена враженнями, спостереженнями, міркуваннями авторів про події, які згадуються, та оцінкою. Крім того, важливим, на нашу думку, є те, що ці джерела дають змогу персоніфікувати історію Великої війни на українських теренах, зберегти пам'ять про відомих і невідомих українців, які боролися за незалежність України і на фронтах, і в тилу.

Джерела та література

1. Великочий В. Дмитро Вітовський (1887–1919) : док. нарис / В. Великочий, Б. Гаврилів ; НАН України, Ін-т нац. відносин і політології. Від. регіон. проблем. – Коломия : Вік, 1997. – 75 с.
2. Влодарчик А. Втікачі (біженці) з рідних осель в 1915 році (Спогад з Першої світової війни) / А. Влодарчик // Літопис Волині. – Вінніпег, 1967. – Ч. 9. – С. 53–59.
3. Волинський записник Дмитра Вітовського (5. 05. 1916 – 5. 03. 1917) / за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. Я. Малика. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 64 с.
4. Гіряк Н. 3 листів полк. Д. Вітовського. Матеріали до історії легіону УСС / Н. Гіряк // Літопис Червоної Калини. – Ч. 2, Ч. 3. – 1937.
5. Грицак Я. Українська революція, 1914–1923 рр.: нові інтерпретації / Я. Грицак // Матеріали засідань Історичної та археографічної комісії НТШ в Україні. – Вип. 2 (1995–1997). – Львів, 1999.
6. Дидіч. З країни горя й сліз... / Дидіч // Волин. газ. – 1918. – № 20. – 27 верес.
7. Заклинський М. Дмитро Вітовський: громадський діяч, стрілецький ідеолог, вождь Листопадового здвигу, секретар військових справ ЗОУНР / М. Заклинський. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1967. – 128 с.
8. Ів. Ст. Пригода на Волині / Ст. Ів. // Діло. – 1916. – Ч. 206. – 23 серп. – С. 2–3.
9. Калішук О. Іван Крип'якевич і Волинь (1914–1918) / О. Калішук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. / Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – Вип. 8. – С. 739–747.
10. Крип'якевич І. Визволення України / І. Крип'якевич // Календар «Просвіти» на 1916 р. – Львів, 1916. – С. 89–95.
11. Крип'якевич І. Волинські школи // Кривавого року. Віденський ілюстрований альманах на 1917 рік / Злажив Я. Весоловський. – Відень : Видала Загальна Українська Рада, 1917. – С. 211–216.
12. Крип'якевич І. Для Холмщини і Волині / І. Крип'якевич // Діло. – 1916. – № 104.
13. Крип'якевич І. Перша українська школа у Володимирі Волинському / І. Крип'якевич // Рідна шк. – 1933. – № 9. – С. 154–155.
14. Крип'якевич І. Сотник Дм. Вітовський на Волині / І. Крип'якевич // Літопис Червоної Калини. – 1932. – № 2. – С. 7–11.
15. Крип'якевич І. Українські школи на Волині / І. Крип'якевич // Календар Товариства «Просвіта» на 1917 р. – Львів, 1917. – С. 116–121.
16. Крип'якевич І. УСС у Володимирі 1916–1917 / І. Крип'якевич // Літопис Червоної Калини. – 1932. – № 5. – С. 18–21.
17. Лазарович М. Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни / М. Лазарович. – Тернопіль : Тайп, 2003.
18. Левицький В. УСС на Волині / В. Левицький // Українські Січові Стрільці, 1914–1920 / за ред. Б. Гнатевича та ін. – Репринт. – Львів : Слово, 1991.
19. Левчанівська О. Щоденник // І. Левчанівська Сенаторка (мемуари). – Львів – Дубно – Луцьк : Джерело ; Надстир'я, 2004. – С. 47–59.
20. Лист з Волині // Свобода. – Львів, 1916. – Ч. 5. – 29 січ. – С. 1–2.
21. Мишуга Л. 1918 рік у Володимирі / Л. Мишуга // Літопис Волині. – Нью-Йорк ; Вінніпег ; Буенос-Айрес, 1953. – Ч. 1. – С. 22–36.
22. Мишуга Л. На Волині. Перші хвилі української державности / Л. Мишуга. – Камінець : Стрелець, 1919. – 50 с. – (Українські мемуари)
23. Мишуга Лука. Збірник / Лука Мишуга / зред. А. Драган. – Джерзі-Сіті : Нью-Йорк : Свобода, 1973.
24. Мишуга Л. У.С.С. на Волині. Культурна праця серед волинських Українців / Лука Мишуга // Діло. – 1917. – 4 цвіт. (Ч. 78).
25. О. П. З Володимира до Сільця // Діло. – 1916. – Ч. 119. – 12 мая. – С. 1; Ч. 120. – 13 мая. – С. 1.
26. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / І. Патер. – Львів, 2000.

27. Про українські школи на Волині. Вражіння. Лист до гімназиста в місті С. // Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1917. – 19 март. (Ч. 12)
28. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / О. Реєнт / Ін-т історії України НАН України. – К. : [б. в.], 2003.
29. Самчук У. Волинь незабутня. Слово до ювілею 25-річчя Інституту дослідів Волині у Вінніпезі (25. 5. 1977) / У. Самчук // Літопис Волині. – Вінніпег, 1977–1978. – Ч. 12. – С. 15–25.
30. Спомини народнього учителя з Волині (3 днів наступу німців і австрійців у червні 1915 р.) // Український Скиталець. Орган військової еміграції земель ЗУНР. – Відень, 1923. – Ч. 3. – С. 32–35 ; Ч. 4. – С. 32–37.
31. Степовенко М. Українські Січові Стрільці на Волині / М. Степовенко // Червона Калина: літературний збірник Українського Січового Стрілецтва / за ред. Миколи Угриня-Безгрішного. – Львів, 1918. – Ч. 1. – С. 118–126.
32. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 4405 (Союз визволення України), оп. 1, спр. 22.
33. Центральний державний архів вищих органів влади і управління, ф. 4405, оп. 1, спр. 70.
34. Центральний державний архів вищих органів влади і управління, ф. 4465, оп. 1, спр. 306.
35. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 353, оп. 1, спр. 7.
36. Мишуга Л. Перші хвилі української державности / Л. Мишуга. – Камінець : Стрілець, 1919.
37. Die ukrainischen Schulen in Wilhenien // Ukrainische Nachrschten. – 1916. – No. 92–93.

УДК 930.2(477):355.21(470+571)"17/18"

Тетяна Трофімук-Кирилова, Чибирак Світлана

Сучасні вітчизняні історіографічні дослідження про рекрутську повинність населення російської імперії у XVIII–XIX ст.

У статті проаналізовано наукові публікації сучасних українських дослідників про рекрутську повинність населення Російської імперії у XVIII–XIX ст. Виокремлено певні проблемно-тематичні напрями, які домінують у вітчизняній науці щодо рекрутчини. Звернено увагу на висвітлення авторами процесу виникнення й упровадження військової повинності, організації та проведення рекрутських наборів, особливостей виконання рекрутчини населенням різних частин імперії, зокрема єврейським населенням Волинської губернії. Проведено узагальнювальний огляд основних наукових розвідок, опублікованих у сучасний період, визначено головні здобутки й перспективи подальших науково-історичних дискусій щодо виконання рекрутської повинності населенням Російської імперії у XVIII–XIX ст.

Ключові слова: вітчизняна історіографія, публікації, військова повинність, рекрутський набір, Російська імперія, Волинська губернія.

Трофімук-Кирилова Татьяна, Чибирак Светлана. Современные отечественные историографические исследования о рекрутской повинности населения Российской империи в XVIII–XIX вв. В статье проанализированы научные публикации современных украинских исследователей о рекрутской повинности населения Российской империи в XVIII–XIX вв. Выделены определенные проблемно-тематические направления, доминирующие в отечественной науке относительно рекрутчины. Обращено внимание на освещение авторами процесса возникновения и внедрения воинской повинности, организации и проведения рекрутских наборов, особенностей выполнения рекрутчины населением различных частей империи, в частности и еврейским населением Волынской губернии. Проведено обобщающий обзор основных научных работ, опубликованных в современный период, определено главные достижения и перспективы дальнейших научно-исторических дискуссий по выполнению рекрутской повинности населением Российской империи в XVIII–XIX вв.

Ключевые слова: отечественная историография, публикации, воинская повинность, рекрутский набор, Российская империя, Волынская губерния.

Trofimuk-Kirilova Tetyna, Chybyrak Svitlana. Modern Domestic Historiographical Research on Recruiting Duty Population of the Russian Empire in XVIII–XIX Centuries. The article analyzes the scientific publications of modern Ukrainian researchers on recruiting duty population of the Russian Empire in XVIII–XIX centuries. Thesis there is determined problem-specific thematic areas that dominate the domestic science on recruit sets. Attention is paid to lighting authors and implementation process of the military duty, organization and recruiting, performance characteristics recruit sets populations of different parts of the empire, including the Jewish population of Volyn province. Also conducted generalized overview of the main scientific papers that appeared in the current period and identifies the key achievements and prospects of further scientific and historical discussions on the implementation levy population of the Russian Empire in XVIII–XIX centuries.

Key words: domestic historiography, publications, military duty, recruit sets, Russian empire, Volyn Gubernia.